

obupnih smrtnih krčih. Plazeč se po vseh štirih, so skušali uiti smrti, v brezumju so si trgači obleko raz sebe. Tik ob meni sta ležala dva: prvi z nohtmi, zasajenimi v zemljo, drugi z izpadajočimi očmi, ki so topo strmele v nepojmljivo resnico. Grgrajoči in piskajoči dihi zastrupljencev so razodevali neizrečene muke. Ustnice posinele, belina oči modra, mrtvaški obrazi kakor umazano siv zid. Groza, groza!

»Nehajte! Proč z vojno!« sem hotel zatuliti, pa me je stisnilo v grlu. Tudi vsi ostali naši fantje so tedaj občutili z menoj. Niso mislili več na napad. Vzdigovali so nesrečneže ter jih odnašali nazaj. Povsod samo usmilenje za sočloveka.

Profesor je opazoval ter zmajeval z glavo.

»Vrniva se, gospod profesor, ne vzdržim več!« sem ga prosil. Toda on je pregledoval dalje. Šel sem za njim kakor stroj. Preskočila sva nekaj jarkov. Vse polje uvelo, kakor bi iz njega izsesal strup vse zelenje. Tudi drevje je bilo tako. Dobro sva videla, kako visoko se je bil vzdignil plin. Gornja polovica drevja je bila zelena, spodnja siva, mrtva. Modre plavice v žitu so se pordečile, mak se je pomodril, rž je bila rjavkasta. Vse brez življenja. Kar sva imela s profesorjem kovinastega na uniformi je prepregel zeleni volk. Tu je divjalo uničenje v vso močjo. Mrtvi oficirji, mrtvo moštvo. Nohte, zasajene v brezkrvno meso, obrazi popačeni vsled silne muke. Speče, počivajoče je oblezel zahrbtni plin. Cel kup ljudi, tam kopica konj. Celi bataljoni nepremični, mrtvi.

Profesor me je poklical. Ob poti je sedel ruski narednik. Govoriti ni mogel. Iz pljuč je še piskal, ali živel je še. Mrzlično je bulil v naju in krčevito lomil roke. Profesor ga je preiskal. »Hm, tegale bi še lahko rešili! Toda, ljudi ni!«

Odločil sem se. »Pomagajte, prosim, gospod profesor!« Kakor otroka sem naložil težkega moža na svoje rame. »Primi se me!« sem ga vzpodbudil po rusko. Opijel se me je okrog vratu. Zbral sem vse moči, da bi mu rešil življenje. Kmalu sem tako sopel kot Rus, ki je žalostno strmел vame. Ko sem prisopel na obvezovališče, so me zapustile moči. Ali že so priskočili sanitejci ter vrgli naredniku čez obraz krpo s kisikom. Polagoma se mu je obraz spet rdečil, oživiljal, dihal je mirneje, modrina očesnega jabolka se je belila. Bil je rešen.

Prof. Davorin Volavšek :

Prizori s kmetskega dvorišča, kura in jajce v običajih in nazorih našega kmeta.

Pozdravljeno bodi domače kmetsko dvorišče, na katerega sem ohranil dolgo, nepregledno vrsto najlepših spominov iz dni brezskrbne otroške dobe.

Naše dvorišče se ni v ničemer razlikovalo od navadnih dvorišč na kmetih; bilo je polno življenja, kakor sploh vsa kmetska dvorišča.

Zgodaj zjutraj, ko še snivajo mestna dvorišča, vlada na kmetih že živahno življenje. S peharjem v roki stopa gospodinja proti kurji staji. Komaj je odprla vrata, jo že obsuje od vseh strani z glasnim vriščem raznovrstna kuretina. Na njen glasni: »Putke, na, na!« prihitijo še zadnji zaspanci. Komaj utegne dovolj naglo stresati žito, tako naglo ga pobirajo s tal in odganjajo sitne vrabce, ki so prišli, sicer nepovabljeni, v goste.

Kmetskega dvorišča si ne moremo misliti brez visokega gnojnega kupa in jate kuretine okoli njega. Večina se sicer takoj po zajtrku porazgubi na vse strani, po dvorišču in na bližnje travnike, a najljubši prostor vsaki kokoši je bil in ostane gnojni kup, kjer se vedno kaj dobi za večno lačni kurji želodček.

Izza ogla pride gospodar. »Presnete kure!« zarohni, »že zopet so mi razbrskale ves gnoj.« Kratek »ššš« in frfotaje je zbežal ves kurji rod v bližnjo parno. Moški kur sploh ne marajo, akoravno se jih ne branijo na krožniku. Res je, da kure razbrskajo celo dvorišče in onesnažijo s perjem in odpadki seno, kar škoduje živini.

O kurah govorimo navadno kot o neumnih in strahopetnih živalih. Mnogokrat se sliši: »Neumna si kot kura.« Kot znak kurje neumnosti in ošabnosti se navaja njen glasni »kokodajs«, s katerim naznanja, da je znesla jajce. Tudi strahopetne so, saj jih zapodi najmanjši piš v divji beg, vendar pa je tudi kura, če je potreba, pogumna.

Domači varuh sultan se je prigugal ponosno stopajoč do hišnega ogla. Ta kraj si je izbrala koklja za svoje torišče. Zadovoljno kokotaje se koplje s svojimi ljubkimi mladiči v drobnem pesku. Sultan ni utegnil niti pogledati, kaj se godi za hišnim oglom, vsa divja se je zagnala z razpršenim perjem vanj koklja. Ponosni gospodar dvorišča je stisnil rep med noge in pobegnil v vežo.

Zadovoljno muzajoč se, je opazoval ta dogodek mogočni sivi muc z bližnjega tuala. Na povratku je opazila koklja tudi njega. Hočeš, nočeš, se mora umakniti tudi muc visoko gor na skladovnico drv, če ni hotel priti v stik z ostrim kurjim kljunom.

Na rebri nad hišo se pase z že bolj odraslimi piščanci druga koklja. Visoko v zraku kroži jastreb, išoč plena za svoje mladiče na visokem boru bližnjega gozda. Kmalu ga opazi skrbno oko koklje. Kratek opozorilen krik in v trenutku zgine koklja s piščanci vred v bližnjem grmovju. Jastreb se ne da prevariti. V vedno ožjih kolobarjih se spušča proti grmovju. Komaj se približa tlom, že se zakadi vanj koklja s tako silo, da jastreb pozabi, da bi bila tudi koklja dober grizljaj in se naglo dvigne v višino. Še enkrat se spusti proti tlom, toda med tem prihiti že sultan na bojno polje in jastreb mora oditi brez plena.

Kaj je dalo koklji toliko poguma, da se je lotila celo močnega roparja, jastreba? Materina ljubezen, ki je vedno pripravljena žrtvovati tudi življenje za svoj zarod. Ta ljubezen seveda traja pri kuri, kakor pri večini živali le kratko dobo. Komaj znajo piščanci sami iskati hrane, jih zapusti in tudi pošteno okluje, če hočejo v njeni bližini pobirati zrna. Človek je skoraj edino bitje na zemlji, pri katerem traja z maloštevilnimi izjemami materina ljubezen do groba in celo onstran groba.

Pa tudi požrešnost je možna vcepiti kuri pogum. Mnogokrat sem opazoval kure, ki so privlekle s paše doraslega kuščarja in celo modrasa. Kura se ni niti zmenila za divje modrasovo kavsanje, kakor bi vedela, da ji modras zaradi perja ne more lahko do živega.

Kura torej ni tako strahopetna, kakor se splošno misli. Še manj pa moremo očitati bojzaljivost ponosnemu voditelju kurje čete, petelinu. Le

glej ga, kako ponosno se je vzpel na gnojni kup! Par močnih udarcev s perutmi, in glasen »kikeriki« zadoni po vasi. Z lahko na stran nagnjeno glavo in meže na eno oko poslušša napeto, če ne prihaja odkod kak odziv na njegov bojni klic. Še en poziv in s sosednjega dvorišča se mu oglasi še glasnejši »kikeriki«. Po par izmenjanih klicih postane naš petelin nestrpen. Plahutaje zdirja z gnoja in hiti izzivajočemu glasu nasproti. Ob meji sosedovega dvorišča ga že čaka nasprotnik. S kremp!ji grebe po pesku in pobira s kljunom drobne kamenčke, kakor da bi hotel kamenjati svojega soseda. S povešenima glavama se merita. Par skokov in že teče kri iz mogočnih grebenov.

Malokdaj pride do odločilnega boja. Slabejši se navadno, preden obleži na bojišču, umakne s povešeno glavo na domače dvorišče.

To petelinovo razboritost izrabljajo nekateri južni narodi in prirejajo petelinje dvoboje z nalašč za to priučenimi petelini.

Kuro prištevam k živalim, ki jih je človek že davno udomačil, in je danes kuretina velevažna v gospodarstvu, pa tudi v običajih in navadah našega kmeta.

Mladim fantom, ki iščejo zaman pod nosom brčic, svetujejo starejši, da si namažejo ustnice od zunaj z medom, znotraj pa s kurjekom.

Kure so znane kot dobre vremenske prerokinje. Pravijo, da bo drugi dan slabo vreme, če so nemirne, ali pa če gredo pozno s paše.

Kura, ki posnema petelinovo petje, napoveduje smrt v hiši ali v sosednji okolici.

Petelin naznanja s svojim »kikeriki« jutranjo zoro in služi starejšim ljudem kot ura. Mladim seveda ni ta petelinova ura posebno priljubljena. Petelinovo jutranje petje je važno v pravljičah in pripovedkah. Po prvem petelinovem petju nastopi namreč čas, ko se morajo umakniti coprnice, razni zli duhovi, duhovi mrtvih i. t. d. ker zgubijo vso moč nad človekom. Petelini torej, seveda le v pravljičah, rešijo marsikateremu človeku življenje.

Še važnejšo vlogo igra jajce glede na navade in običaje kmetskega naroda.

Jajce je znak spavajočega, prebujajočega se življenja, znak vstajenja.

Velikonočna sobota je. Nežne, zelene tratice ograjajo pot, ki vodi vna-kreber proti vaški cerkvi. V lahnem vetriču se zibljejo mladike z napol-razvitimi popki, z zlatimi mačicami. Tu in tam se med zelenjem běli črni trn, na gosto posut z nežnimi belimi cveti.

Po poti proti cerkvi hite prazno oblečena dekleta, z velikimi jerbasi na glavi. K blagoslovu neso »žegen«. Ko v cerkvi odgrnejo snežnobeke prte, zadiši prijetno po poticah, svinjskem mesu, po klobasah in po drugih dobrotah. Iz jerbasa pa se nam smejejo tudi rdeče pobarvana jajca, velikonočni pirhi, pisanke ali pisanice.

Stara, prastara navada je, obdarovati ob velikonočnih praznikih drug drugega s pirhi. So navadno rdeči, pa tudi raznobarvni, ali pa celo poslikani z narodnimi ornamentami (okraski) in z mičnimi reki (pisanice). Žal, so se pisanice ohranile med Slovenci le še v Belokrajini.

Jajce, znak vstajenja, je postalo običajno velikonočno darilo, ker se slavi velika noč v pomladi, v dobi probujanja narave. S pirhi obdarujejo drug drugega mladi in stari, a največ veselja ima ž njimi seveda mladina.

Na velikonočno nedeljo popoldne se zbere mladina na kakem dvorišču. Prispel je semkaj tudi sosedov Francek, prvokrat v dolgih hlačah, ki mu segajo še celo zavihane do podplatov. Nalašč mu jih je dala napraviti mati tako dolge, češ da jim ne bo prehitro odrasel. V žepu tišči svoj rdeči pirh. Pomeša se med večje fante, ki tu kotalijo, tam zopet sekajo pirhe. Kdor zadene pirh z novcem tako močno, da obtiči denar v pirhu, dobi pirh, drugače pa izgubi denar.

Poželenje po svetlem denarju zapelja tudi malega Franceka k igri. Pirh drži tako nerodno med prsti, da zadene soigralec prst mesto pirha. Pirh pade na tla, Francek v jok, a fantje v smeh. V strahu za svoj pirh ga hitro pobere in jo pobriše proti domu. Igra se nadaljuje, dokler ne oberejo starejši mlajše za pirhe in denar.

Ta igra s pirhi se je še tu in tam pri nas ohranila, drugod pa nadomestuje jajce moderni pirh, — oranža. Tudi navada, da hodi ob velikonočnih praznikih mladina od hiše do hiše prosit pirhov, je že skoraj popolnoma izginila. Po nekaterih krajih se je to nabiranje vršilo na dan sv. Jurija. Pobirali so pa pastirji sveža jajca, iz katerih so si spekli na paši cvrtje.

Pri naših nemških alpskih sosedih je v navadi skrivanje pirhov na velikonočno nedeljo. Vsakdo mora sam najti njemu namenjeni pirh. Mnogokrat jih skrije gospodinja tako dobro, da jih naposled še sama ne more najti. Znak velike noči je nadalje jajca valeči zajec, ali pa že izvaljene srčkane putke.

O jajcu so med narodom razširjeni razni reki in nazori.

Komu ni znana uganka o sodčku brez obročev z dvojno pijačo, ki se ne da zmešati? Kdo še ni slišal primere, da hodi po zmrzini kakor po jajcih. Poznamo tudi ljudi, ki so občutljivi ko jajčna lupina. »Jajce več od pute ve,« zabrusimo v obraz mlademu, domišljavemu človeku, ki hoče vedno več vedeti kakor vsi drugi.

Kurje meso je bilo in je večinoma še dandanes jed, ki pride le ob velikih praznikih in ob posebnih prilikah na kmečko mizo. Skoraj isto velja za jajce. Kuretnina in jajca so bila do najnovejše dobe glavni vir dohodkov male kmetijske gospodinjice. Z njimi je nabavljala sebi in manjšim otrokom obleko, sol, kavo itd.

Tudi z jajci niso razmetavali. Le če je prišel odličen gost v kmečko hišo, je velel gospodar gospodinja, da naj vrže par jaje čez mast ali z drugimi besedami, da naj speče cvrtje. Domači so bili le malokdaj deležni cvrtja. Sicer je bilo cvrtje do najnovejše dobe na kmetih skoraj edino znana jajčna jed. Jajčni pečenjak (šmarn) je še dandanes manj znan, ravno tako tudi mehko kuhana jajca, pač pa so poznali v vročem pepelu pečena jajca.

Hiša, v kateri je prišla večkrat kurja pečenka na mizo, je veljala za premožno. Francoski kralj Henrik IV., ki je bil velik prijatelj kmetijskega stanu, je večkrat dejal, da noče prej mirovati, dokler ne bo imel vsak francoski kmet vsako nedeljo na mizi kurjo pečenko.

Kakor povsod izginja tudi s slovenskega kmečkega dvorišča staro idilično (domače) življenje. Gnojne kupe so stisnili med betonske stene, kuram pa odkazali zagrajene prostore.

Žalujem po nekdanjem preprostem, domačem življenju našega kmeta, a vendar se veselim, ko vidim, da napreduje naše kmetijsko gospodarstvo od dneva do dneva.